

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Neder Næsgård

J.nr. ÅHM 6979

Udgravning: februar – marts 2020

Rapport udfærdiget af: Ina Heidemann Thegen

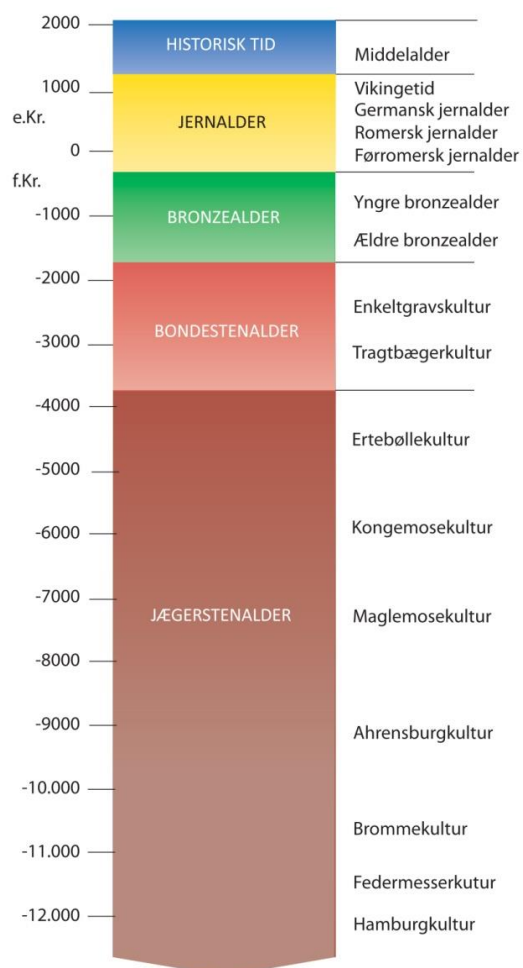
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	7
Hvis du vil vide mere	7
Udgravningsdata.....	8

Indledning

I vinteren 2020 udgravede Nordjyllands Historiske Museum to fundområder med forhistoriske kulturspor i forbindelse med udvidelsen af grusgraven ved Neder Næsgård, vest for Brovst. Det ene fundområde indeholdt tomten af en bygning fra førromersk jernalder (ca. 500 f.Kr. – 1 e.Kr.) og et teglstensfundament fra 1800-tallet. Det andet fundområde indeholdt tomterne af to bygninger fra yngre bronzealder eller ældre jernalder (1100 f.Kr. – 1 e.Kr.) samt en urnebegravelse fra yngre førromersk jernalder-ældre romersk jernalder (ca. 500 f.Kr. – 150 e.Kr.).

Figur 1 Fundområderne, som er undersøgt i denne etape, er vist med hvid baggrund. De indledende søgegrøfter er vist med svag, grå streg. De tidligere udgravende områder er vist med rød streg. Den grønne ramme markerer hele området som nu er frigivet til råstof indvinding.

Undersøgelsens baggrund

I forbindelse med en planlagt udvidelse af grusgraven ved Neder Næsgård vest for Brovst anmodede daværende indvinder, Chr. Guldhammer Jensen A/S, museet om en udtalelse baseret på en arkæologisk forundersøgelse. I forbindelse med etableringen af grusgravens tidligere etaper, er der udgravet en bebyggelse fra førromersk jernalder, ca. 400-200 f.Kr. (sb. 100710-78), en bebyggelse fra sen vikingetid/tidlig middelalder, ca. 1050-1150 e.Kr. (sb.100710-82) inden for den forudgående etape.

Lokalområdet i oldtiden

Arealerne ligger på et næs, der strækker sig ud i engområderne omkring Tranum Å mod nord. Grusgraven, som har givet anledning til udgravningerne, ligger på næssets vestside, og bevæger sig mod syd i det gradvist stigende terræn. Skråningen er præget af mange små toppe og lavninger. Fundområde 4 ligger højt på næsset, mens fundområde 2 ligger lavere, ud mod den vestlige kant. Der er 24 registrerede gravhøje på næsset inden for én kilometer af udgravningerne. Næsset har udgjort et beboet område i hvert fald i sen stenalder eller tidlig bronzealder. De vidt strakte enge mod nord, øst og vest har sandsynligvis udgjort en stabil fødekilde for husdyrhold, og det højereliggende næs har været optimal til beboelse – det var tørt og her var let adgang til områdets forskellige ressourcer.

Undersøgelsens resultater

De primære kulturspor undersøgt i forbindelse med den aktuelle etape er en urnebegravelse yngre førromersk jernalder-ældre romersk jernalder, tre tre-skibede langhuse samt et fundament af teglsten fra 1800-tallet. Der er også eftersøgt sporene af en gravhøj, som kendes fra ældre kortmateriale. Der kunne under udgravningen ikke erkendes spor efter gravhøjen.

Den dominerende gravform i Himmerland og Vendsyssel i romersk jernalder er jordfæstebegravelser, hvor afdøde stedes ubrændt til hvile. Blot 10% af gravene som kendes fra denne periode i Himmerland og Vendsyssel er såkaldte brandgrave, hvor afdøde kremes (jf. Haue 2015). De 10% af gravmaterialet, som er karakteriseret ved at være brandgrave, kan yderligere inddeles i flere undergrupper, hvoraf den mest dominerende er de såkaldte *brandpletgrave*. Brandpletgravene er karakteriseret ved fraværet af en urne, og således indtræder urnebegravelsen i en lille, eksklusiv gruppe af brandgrave hvor den afdøde er stedt til hvile i en urne.

Selve urnen var placeret i et hul, som efter nedsænkningen af urnen, var fyldt op med brændt materiale fra kremeringsbålet, hvorfor der også sås små hvide nister af brændt knogle. Oven på urnen var lagt et låg af keramik, som bar præg af at være blevet brændt på ligbålet med den afdøde (fig. 2).

Figur 2 Urnen under udgravning

Urnen blev hjemtaget i en jordblok, med henblik på at undersøge den nærmere under kontrollerede forhold og stabiliserende konservering. I den forbindelse blev der taget røntgenbillede af urnen, som afslørede, at den indeholdt flere metalgenstande; en saks samt flere dele til en fibel (dragtnål) (fig. 3). Fibler kommer i mange størrelser og udformninger, men den som blev fundet i urnen, er ikke en udbredt og ofte set type i Nordjylland. Der er sandsynligvis tale om enten en fibel fra fjernere egne, og/eller en sjælden model.

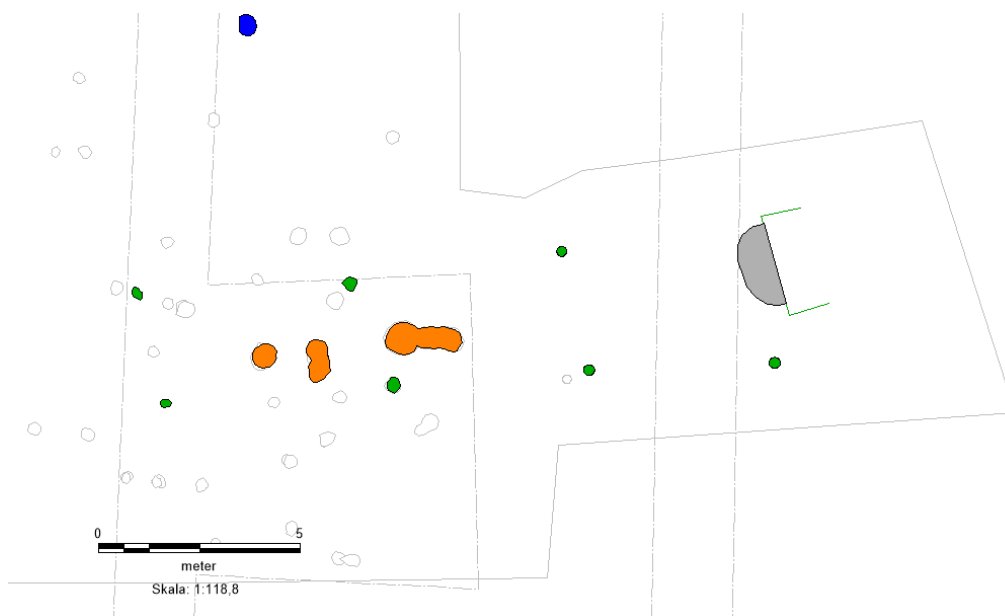
Dateringen af urnen og dens indhold er yngre førromersk jernalder, måske ældre romersk jernalder, og skal med al sandsynlighed tolkes som tilknyttet til den førromerske bebyggelse som tidligere er undersøgt i forbindelse med grusgraven.

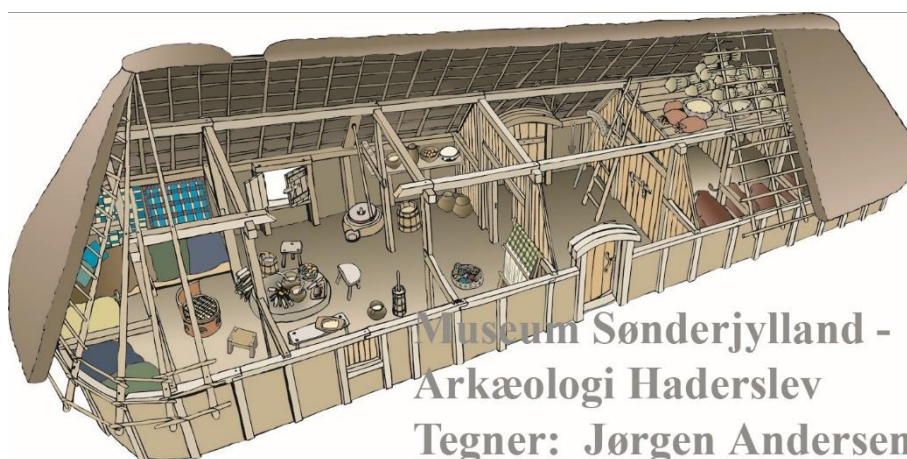
Figur 3 Røntgenbillede af urnen. De små bestanddele som lyser op udgør tilsammen en fibel. Den svage skygge på tværs af præparatet er en saks.

Der er under udgravningen undersøgt tomterne af tre tre-skibede langhuse. Langhuset er det hus, hvor man i forhistorien har boet og haft sine dyr på stald. Det har fået sit navn, da husene er aflange, oftest 5-6 m brede. Husene kaldes tre-skibede fordi de er konstrueret med to øst-vestgående rækker af tagbærende stolper. De to rækker stolper danner altså tre skibe; et nordskib, et midterskib og et sydslib. Langhusene har haft indgang ca. midt på bygningen på både den nordlige og den sydlige væg.

Et af de undersøgte huse indeholdt spor af tre ildsteder (fig 3). Ildstederne var placeret i husets vestlige halvdel, som traditionelt er beboelsesenden. I langhusets østlige halvdel har beboerne haft deres husdyr på stald. Huset var ca. 16 meter langt og 5 meter bredt, og er således et helt almindeligt langhus for perioden.

Figur 4 Langhuset med ildsteder i sin grundplan. Med grøn ses husets tagbærende konstruktion, med orange ses sporene af ildsteder i husets vestlige ende. Umiddelbart nord for, med blå, er markeret, hvor urnen var nedsat.

Figur 5 Tegning af et langhus.

I det vestlige felt blev der undersøgt et ensomt beliggende teglstensfundament. Fundamentet blev undersøgt og viste sig at bestå af røde teglsten, og en enkelt gul, lagt i et enkelt lag uden yderligere fundering. Dele af fundamentet var omkranset af knytstående natursten. Det er ikke usandsynligt, at hele fundamentet har været omkranset af natursten, men disse har ikke efterladt sig spor. Fundamentet udgøres af hele og halve mursten, af stortset samme størrelse som de mursten, som vi kender i dag. Murstenenes størrelse og udseende viser at fundamentet er relativt nyt, fra slutningen af 1800-tallet. Der kunne ikke konstateres yderligere bebyggelsesspor, som kunne tilknyttes til fundamentet, og dets placering uden yderligere fundering, bevirker at fundamentet tolkes som underlag til en simpel konstruktion, f.eks. et fodertrug el. lign.

Figur 6 Teglstensfundamentet set fra vest.

Teglstensfundamentet fremkom i forbindelse med eftersøgningen af en gravhøj som kendes fra ældre kortmateriale (Original 1, ca. år 1800), men ikke fra yngre kortmateriale (f.eks. 4 cm-kort, 1953-1976). Den relativt sene datering af fundamentet, som er placeret hvor gravhøjen "burde" have været, betyder at gravhøjen må have været væk – enten bortpløjet eller bortgravet – allerede i slutningen af 1800-tallet.

Sammenfatning og perspektivering

Gennem fundene fra etape IV belyses nye afsnit i bebyggelsesudviklingen på det nordvendte næs, som gradvist fjernes ved grusgravning. Hvor vi tidligere har set bebyggelse fra yngre stenalder-ældre bronzealder, ældre jernalder og vikingetid/middelalder, kan billedet nu suppleres med bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Yderligere har undersøgelsen af en urnegrav bidraget til et lille indblik i datidens efterliv.

Lokalområdet mange gravhøje viser at aktiviteten her har været høj mod slutningen af bondestenalderen og i bronzealderen. Resultaterne af udgravningerne ved Neder Næsgård følger imidlertid for hver ny etape nye detaljer til fundbilledet og leverer blandt andet et væsentligt bidrag til forståelse af landskabsudnyttelsen igennem forhistorien i lokalområdet omkring Brovst. Alle etaper af udgravninger i forbindelse med grusgravens udvidelser har afsløret spor af forhistorisk bebyggelse, enkelte for nedslidte til nærmere bestemmelse og datering. Samlet er de dog vidnesbyrd om, at næsset har været et attraktivt sted for bosættelse gennem ikke kun de perioder, hvor man opførte store gravhøje, men faktisk gennem store dele af forhistorien.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

- Haue, N. 2015. Gravformer og gravskik i Nordjylland i ældre jernalder. I: *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. Arkæologiske skrifter 13. København: Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.
- Jensen, J. 2006. *Danmarks Oldtid*. Bind 1-4. København: Gyldendal.

Udgravningsdata

Neder Næsgaard etape IV, omr. 2 og 4

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. ÅHM 6979
- Fund & Fortidsminder: 100710 sb 95.
- Kulturstyrelsen jnr. 18/02676
- Bygherre: Jammerbugt Grus Aps
- Undersøgt areal: 2.380 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Ina Heidemann Thegen
 - Arkæolog Lars Ole Hasager Kirk
 - Arkæolog Peter Thomsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

